

Kaj se pa v enaki namen počenja po Krasu, kar ga spada pod kranjsko vlado? Na ravnost moramo reči — nič! Kras se celó širi s tem, da se veliki del gozda postojnske cesarske grajščine neusmiljeno podira! Kaj pomagajo vsi naši poduki, katerih imajo „Novice“ že na cente, — kaj pomagajo najboljši sveti kmetijske naše družbe, katerih je že registratura polna, ako kranjski posestniki s prstom kažejo na to, kako se godí Krasu, ki je v državnih (cesarskih) rokah. Kam bo naš ubogi Kras po takem početju prišel, kako bo mogoče dalje hujši burji se v bran postavljati, sam Bog vedi!

Zadnji čas je, da c. kr. vlada obrne svojo pozornost na naš zanemarjeni Kras, da skuša prihraniti saj to trohico lesovja, kar ga še stoji, — da enako c. kr. primorski vladi podpira na javno korist vnete kraške posestnike v njihovem trudu za pogozdovanje Krasa.

Dr. O.

O uravnavanju in gospodarstvu kmetij sploh in nekoliko besed o umnem kmetovanju.

(Dalje.)

Pripravili in oskrbeli smo vse; zdaj je treba, da napravimo osnutek (plan) svojemu gospodarjenju.

Sestavili bomo kolobár ali vrstenje sadežev (Rotation, Feldsystem).

Ravno ta beseda „kolobár“ je, o kateri hočem posebno govoriti, ker kolobarjenje je djanje, ktero je najimenitnejši del gospodarjenja. Ker je pa ravno v naši ljubi domovini kolobarjenje še premalo znano, zato bom poskusil, kar sem se učil od modrih mož, popisati bolj na drobno; upati smem, da bode vsak, kdor ima sploh duh napredka in ki želí premoženje svoje pomnožiti si, ta moj spis o kolobarjenju dobro prevdaril, pa tudi po njem se ravnal in v prihodnje umno obdeloval polje, da ne bo več ropal zemlji njene moči, ampak po pametnem kolobaru skrbel za to, da zemlja vedno pri moči ostane. Verjemite mi, da s samim gnojem ne bomo polju vedno moči ohranili, ampak le tedaj, ako gnojimo in umno kolobarimo.

Kaj je toraj kolobár? — Kolobár je vrstenje rastlin na njivi tako, da se v pravem redu od leta do leta menjajo pridelki. Dobro sestavljeni kolobár zemljo vedno pri moči obdržuje; on nam kaže, ktero rastlino naj sejemo za drugo, da vsaka dobiva iz zemlje, česar se njej prileže.

Nektere rastline potrebujejo mnogo fosforo-kislina, kremenine itd., nekerne mnogo raznih solí, pepeličnega okisanca, sploh pepelikovih solí (Kalisalze).

Rad bi prostim našim kmetovalcem prav do pičice razložil, ktere stvari so učeni možje, ko so razkrojali mnoge rastline, našli v njih pepelu. Al to vse preučene reči, ktere le učen človek razumeti more. Drugi naši kmetovalci nam že morajo verjeti, da ene rastline obstajajo iz enih tvarin, druge iz družih, tako na priliko korusa iz družih, krompir spet iz družih in tako dalje. Iz tega pa se lahko vidi, da razne rastline tudi razni (mnogovrstni) živež od zemlje tirjajo. Umno kolobarjenje tedaj zahteva, da na tanko prevdarimo, ktere rastline ta zemlja rediti more, ktere druga, kako naj se vrstijo rastline na njivi, da jej ne izpijejo vseh redilnih moči.

Naj omenim rastline po vrsti, ktere zemlji posebno njene moči oropajo.

V prvem redu stojijo: pesa (za sladkor), tabak, konoplje, korusa, v drugem redu žita, v tretjem sočivje, proso, ajda, v četrtem detelja, čeravno nekteri menijo, da detelja zemljo bogatí v njeni moči. Al to je gotovo napačna misel. Uprašam: od kod pa

dobiva detelja redivne tvarine? Gotovo jih jej zemlja daje, toraj detelja zemlje ne obogati; a toliko je res, da detelja zemljo po pšenici in drugem žitu dobro stori, ker njene korenine globoko v zemljo segajo, toraj iz dna redilne tvarine srkajo; tvarine pa, ktere so zgoraj v zemlji, ostanejo prihodnjim rastlinam. Zato čeravno detelja redilnih tvarin zgornji zemlji ne vzame, vendar ne smemo reči, da detelja zemlje nič ne oropa ali da jo celó bogatí. To nam priča pa tudi ta skušnja: če namreč deteljo kmalu spet na tisto njivo sejemo, ne bo nam dobro rastla, ampak le malo je bomo nakosili. Predno na dalje gremo, čujmo, kako nepozabljivi naš Vrtovec med drugim raznasuje život rastlinski sè životom človeškim. „Vse odsluženo in tedaj za naprej nepotrebno — pravi v svoji „Kemiji“ — gré iz človeškega telesa nekoliko po puhtenji in dihanji, nekoliko se pa spravlja iz celega života v kri, iz krvi v mehur, iz kterege se pa ob svojem času izceja; kar je pa človek živeža k sebi vzel, da ga ni mogel želodec prekuhati, ali saj, da ga niso mogle ali smeje čevne pijavčice posrkati, gré po drugi poti iz njega. Ravno tako gré tudi marsikaj že odsluženega in za naprej nepotrebnege iz rastlin po puhtenji in dihanji, drugo tako gré pa iz njih po koreninah v prst; tudi rastlinske koreninice — postavimo pri kaki veliki móči, kadar je preveč raztopljenih solí — bi utegnile pregladovo srkati, in rastlinam marsikaj v živež pošiljati, česar ne morejo v rejo obrniti. Vse tako, česar ne morejo rastline porabiti, dajo nazaj od sebe ali v lubad, da jim je zlasti pozimi za kožuh, ali pa po koreninah v prst kakor očiten ognjusek. Nobena rastlina ne bi se mogla iz svojega lastnega ognjuska živiti, tudi druga enacega plemena ne; to nam že naša lastna pamet pravi, in vsaka po več let živeča in močno zablatena rastlina bi mogla poginiti, ako bi si iz lastnega zablatenja ne pomagala; pomaga si pa tako-le, da zmiraj naprej v čisto, nezablateno prst nove koreninice pošilja, zdravega neomadežanega živeža iskat. Razločuje se pa rastlinsko blato 1) v tako, ki je obstoječe iz čisto že odsluženega — mrtvega, kterege bi menda tudi nobena druga rastlina precej v živež ne srkala, in 2) v tako, ktero so koreninice gladovo posrkale, kterege pa rastline niso mogle v svojo rejo obrniti, in so ga nazaj v prst kot ognjusek ali ostanek dajale; s tacim bi se pa mogle mnoge druge rastline živiti. Česar ne sné gospod, to pride strežetu na hvalo, in kar še temu ostane, to berač rad pojé.“

Iz tega se bodo naši bralci prepričali, kako potrebno je pri kmetijstvu kolobarjenje z mnogimi pridelki ali premenjevanje posetve. Njivo preoraje za nov ali drug sad spraviš blato poprejšnjega sadu na dan, na zrak, solnce, dež, da popred razpade, da razpadlo ali sčasoma segnjito more vsacemu sadu v živež služiti.“

(Dalje prihodnjič.)

Národne stvari.

Ravnopravnost národna — rešiteljica Avstrije.

Govor dr. Lavriča.

Gospôda! Pretekli vekí so imeli državnike in tudi zdaj ni malo takošnih, ki mislijo, da je tista država srečna, ktera ima državljane samo enega národa. Ti trdijo namreč, da je potem najložje vladati tako enolično celoto.

Ne dá se tajiti, da je taka država čvrsta, in da ne more biti prepíra v njej zarad národnosti. Res je dalje, da, če govorijo vsi državljani isti jezik, in imajo v obče rečeno, enake šege, naklone, značaje in sploh enake dobre in slabe lastnosti, da ne more biti težko dobrih postav dajati in izvrševati zlasti, ker je vsega

naroda splošna omika blizo na isti stopinji. V takej državi se lahko napravljajo postave, ki se vjemajo s potrebami vsega naroda, in ki so primerne narodnemu duhu vseh državljanov in občni izobrazenosti. Očividno je dalje, da naposled ni težavno centralizovati vodstva vseh javnih opravil in tako zmirom bolj krepčati javno oblast. Po takem postane takošna država, če ima modre in sposobne državnike, krepka in mogočna.

Al centralizacije slaba, celó huda stran je ta, da se zedinjene javne moči prav lahko krivo rabijo, in da je zarad tega centralizacija zeló nevarna svobodi tudi v ljudovladah ali republikah; saj nas tako zgodovina uči.

Temu vkljub ali morda ravno zarad tega je centralizacija mikala razne vladarje, ministre in celó ljudske poslance, in mnogo krvi se je prelivalo po Evropi, da bi obveljala državna ta oblika, na priliko, na Francozskem. Takim državnikom je le za močne države ali prav za prav mogočne vlade mar.

Djalo bi se tedaj, da je nesreča, če obsega kaka država raznotere narode, in praša se: ali ne more država z mnogovrstnimi narodi složna in močna biti?

Ko bi bilo to res, ne bi mogla složna in močna biti država, ki ima razne stanove, kajti mogoče je, in zgodovina nam kaže, da se je zgodilo, da so se razni stanovi iste države med seboj strašno bojevali. To pa je bilo ondi, kjer je kak stan predpravice vžival in privilegije. Vsi prepiri in boji so pa hipoma nehali, kedar so se odstranile predpravice vse. Enakopravnost pred postavo pomirila je francozke stanove.

Ko bi bilo dalje res, kar sem vprašal, ne bi mogla čvrsta, složna in slavna biti država, ktera ima državljanje raznih vér; kajti znano je po zgodovini, da so državljanji med seboj strašne boje bojevali zarad vere. To pa zopet le tam, kjer je kaka vera posebnih pravic vživala in nadvladovala druge. Zginili so pa ti boji precej potem, ko se je enakopravnost zares vpeljala po kristjanskem načelu: vsak je tvoj bližnji.

Evo tedaj pot, po kateri more tudi država z raznimi narodi biti složna in mogočna. Dajte vsacemu svoje, pa ne na videz in le na papirji, ampak v resnici in djansko, in zginil bode vsak prepir.

Podelite narodom enakopravnost in svobodo, in vsi narodi in vsi državljanji bodo mirni, kajti nobeden ne bo imel pravnega vzroka, da bi se pritoževal; in država bo čvrsta, ker bo vse pravične okoli sebe zbrala in jih vezala zastava, na kateri ste pisani te dve besedi: „vsacemu svoje!“

Vsak narod živi potem svoje sposobno življenje, in se vlada po svojem značaju, naklonu, po svojih šegah, potrebah in raznih svojih lastnostih, in vlada se bistju svojemu primerno, vsi pa morajo ljubiti središče, ktero jim zagotavlja in hrani take dragocenosti.

V takej državi je sicer postavodajanje in vladanje sploh nekaj bolj različno, zatoraj teže, pa tudi slavneje.

Drug dobiček je ta, da je v takej državni zvezi svoboda najbolj zagotovljena, ker se vsak narod uči ceniti sebe in druge, in ker je svoboda vsem raznim narodom podeljena, vsacemu posamnemu narodu najboljše poroštvo, da jo sam ohrani.

Nepravična in prenevarna pa je naredba, po kateri kak narod predpravice vživa, kajti kolikor se enemu več dá, toliko se vzame drugim. Iz tega pa naravno nastane zavidnost, upor in strašna nesloga; a potlej država hira, moč jej gine, in lahko se zgodi, da se vname notranji boj med narodi in državljanji, kar je državi in državljanom grozna nesreča.

Gospôda! Avstrija obsega razne narode; o njej veljá tedaj vse, kar sem ravnokar razložil. Zato in ker ni mogoče odstraniti teh različnosti, in ni mogoče preliti avstrijskih narodov kakor stare zvonove,

je enakopravnost in svoboda nam edina pomoč, in v tem je moč. Kdor noče djansko v življenje vpejati tega načela, ta je vedoma ali nevedoma Avstriji neprijatelj.

Naj bi zatoraj Nemci in Magjari spoznali, da imajo pred vsem pravični biti drugim avstrijskim narodom, kajti pravica je sleme vsaki državi!

Nam Slovanom je pa složnim biti vselej in v vsakem obziru, da bodemo mogli v bran staviti se vsakemu napadu in vsakteri krivici.

In kedar se bo Avstrija v tem zmyslu zares pre naredila, potem bo mir med narodi in sloga in moč v državi.

Slovstvene stvari.

Izvéstja ali programe

nekterih slovénskih in hrvaških gimnasij, pa memogredé nekaj slovniških opazek.

Spisal prof. Žepič.

(Dalje.)

Str. 27. (na) „goréh“ namesti na goráh menda vendar nikjer ne govorijo?! — Na isti strani stoji: „Včasi, pa le redko, dobijo možki samostavniki prirastek ov (za ozkimi soglasniki ev) v mn.“ Kar je meni znano, morejo ta prirastek dobivati le samostavniki jednozložni, razun véter, ki ima tudi vetróvi, zlasti na široke končnike, s predtegnjeno-dolgim samoglasnikom — tí morejo izhajati v gen. jedn. na *ú* ali pa na *á* na pr. grád-ú; svét-á; bóg á; dúh-á; vál-ú; sláp-ú; méh-ú; sín-ú; stráh-ú; lán-ú; sád-ú; móst-ú; snég-á in pod. — Ali od *vól*, *sod* (Fass), *prág*, *hrast*, *zèt*, *kmèt*, *srp*, *rák*, *greh*, *grób*, *snòp* i. t. d. nisem nikdar slišal nom. mn. *volóvi*, *sodóvi*, *pragóvi*, *hrastóvi*, *zetovi* itd.; še manj pa od kake dvozložne beséde (razun véter) na pr. od *golób* — *golobóvi*; *gavran* — *gavranóvi* itd. ali od *máček* — *mačkovi*, od *mutec* — *mutcevi*, *Nemec* — *Nemcévi*. Toliko k temu pravilu. Na isti strani stoji, da se v genit. dvoj. in mn. pri samostavnikih ženskega in srednjega spôla *e* ali *i* vrine med končne soglasnike, ako je sicer besedo težko izgovarjati. Točnije bi bilo rečeno, da se tukaj vrine sploh *e* in le pred *j i* na pr. *sester*, *ladij* (od *sestra*, *ladja*). Str. 28. „*Jože-eta*, *Marka-ata*, *Luka-ata* itd.“ Slovenska govornica na več mestih, zlasti na gorénskem, sloga s Hrvati in ostalimi Slovani, in stara slovénščina ne dopuščajo nam jemati v knjižni jezik tega *t* pred sklonili pri lastnih imenih na samoglasnik izvzamši óne na *e* (= *Ā* v starosl.); torej: *Tóne-eta*, *Francé-éta*, *Tomè-éta*, pa ne: *Márka-ata*, *Lúka-ata*, *Máli-ita*, *Metelko-ota*, *Bráčko-ota*, *Perko-ota*, *Gúzi-ita*, ampak: *Marka(o)-a-u*, *Luka-a-u*, *Mali-ja-ju*, *Gúzi-ja-ju* itd. — Kakor sem užé rekel pri „glagolu“, velím tudi tukaj, da se je v sklanji premalo jemal obzir na naglasek. To mi daje povodu, da tukaj ob kratkem izrečem svoje mnenje o slovénški ákcentuaciji. Za naglašene zloge mislim, da potrebujemo v slovénškem štiri znamenja ákcentna ali naglaske: (*ˈ*), (*ˆ*), (*˘*) in (*˙*): *móka*, *môst*, *tèle*, *vól*. Zakáj predlažem za predtegnjeno-dolge glasove strešico ali cirkumfleks, a za zategnjeno-dolge ostrivec ali akút, imam tá-le dva razloga: 1) je ta ista raba teh naglaskov tudi v grškem, to je, da dobivajo predtegnjeno-dolgi glasovi cirkumfleks, a zategnjeno-dolgi akút na pr. *ποιῶ* (skrčeno iz *ποιέω*), *ἑστῶς* (iz *ἑσταῶς*), *κρατεῖτε* (iz *κρατέετε*), *κρατεῖτων* (iz *κρατέετων*) itd. Iz teh izgledov se vidi, da v grškem ima cirkumfleks óna dolga slovka, ki postaja iz dvéh samoglasnikov, katerih